

BOLALAR ADABIYOTIDA PSIXOLOGIK REALIZM VA BOLA DUNYOQARASHI TALQINI.

Bekmurodova Aziza

Renessans ta'lim Universiteti Filologiya va tillarni o'qitish [o'zbek] tili yo'nalishi 3- bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar adabiyotida psixologik realizm tushunchasi va uning bola dunyoqarashini badiiy ifodalashdagi o' rni tahlil qilinadi. Psixologik realizm bolalar obrazining ichki ruhiy holatini, hissiy kechinmalarini hamda voqelikka munosabatini haqqoniy aks ettirishga xizmat qiluvchi muhim estetik tamoyil sifatida yoritiladi. Maqolada zamonaviy bolalar adabiyotida bola tafakkuri, hissiy idroki va ijtimoiy muhit bilan munosabatlari psixologik realizm asosida shakllanishi ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, psixologik realizm, bola dunyoqarashi, badiiy obraz, ruhiy kechinma, ichki monolog, estetik talqin, ijtimoiy muhit.

Abstract: This article analyzes the concept of psychological realism in children's literature and its role in artistically expressing a child's worldview. Psychological realism is highlighted as an important aesthetic principle that serves to authentically reflect the inner spiritual state, emotional experiences, and attitude toward reality of child characters. The article also provides a scholarly-theoretical foundation for the formation of children's thinking, emotional perception, and interaction with the social environment on the basis of psychological realism in contemporary children's literature.

Keywords: children's literature, psychological realism, child's worldview, artistic image, emotional experience, inner monologue, aesthetic interpretation, social environment

Аннотация: В данной статье анализируется понятие психологического реализма в детской литературе и его роль в художественном выражении мировоззрения ребёнка. Психологический реализм рассматривается как важный эстетический принцип, служащий для достоверного отражения внутреннего духовного состояния, эмоциональных переживаний и отношения ребёнка к действительности. В статье также научно-теоретически обосновывается формирование детского мышления, эмоционального восприятия и взаимодействия с социальной средой на основе психологического реализма в современной детской литературе.

Ключевые слова: детская литература, психологический реализм, мировоззрение ребёнка, художественный образ, душевные переживания, внутренний монолог, эстетическая интерпретация, социальная среда

KIRISH

Bolalar adabiyoti inson shaxsining shakllanish jarayonida muhim o'rin tutuvchi badiiy-estetik hodisa hisoblanadi.

Unda bola ruhiyati, hissiy kechinmalari va hayotni idrok etish xususiyatlari asosiy badiiy obyekt sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa psixologik realizm bolalar adabiyotida bola dunyoqarashini haqqoniy va ishonarli tarzda aks ettirish imkonini beradi.

Ushbu tamoyil orqali bola obrazining ichki olami, fikrlash jarayoni va voqelikka munosabati badiiy jihatdan chuqur ochib beriladi.

Asosiy qism. Psixologik realizm adabiyotida qahramonning ichki ruhiy holatini, hissiy kechinmalarini va psixologik tafakkurini tabiiy tarzda tasvirlashga asoslanadi. Bolalar adabiyotida bu tamoyil alohida ahamiyatga ega, chunki bola voqelikni kattalardan farqli ravishda hissiy idrok etadi va sodda, ammo samimiy mantiq asosida tushunadi.

Shu bois bolalar obrazini yaratishda muallif bolaning yosh xususiyatlari va ruhiy holatini chuqur hisobga olishi zarur.

Realizm keng ma'noda Gomer, Dante, Shekspir va Rasin, Firdavsiy va Navoiy ijodiga ham xos xususiyat, zero hayotiylik va samimiylilik bu mumtoz ijodkorlarning asarlarida katta mahorat bilan ifoda etilgan. Zamonaviy bolalar adabiyotida bola dunyoqarashi ko'pincha ichki monolog, bevosita nutq va muallif pozitsiyasining chekinishi orqali ifodalanadi. Bunday usullar bolaning quvonchi, qo'rquvi, hayajoni va iztiroblarini tabiiy holatda aks ettirishda xizmat qiladi.

Psixologik realizm asosida yaratilgan asarlarda bola xatti-harakatlari sun'iy didaktikaga emas, balki hayotiy tajribaga tayangan holda ifodalanadi. Bolalar adabiyotida psixologik realizm bola va ijtimoiy muhit munosabatini ochishda ham muhim rol o'ynaydi. Oila, maktab va tengdoshlar davrasidagi munosabatlar bolaning ruhiy shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Asarlarda bu jarayon bolaning ichki kechinmalari, o'zini anglash jarayoni va adolat haqidagi tasavvurlari orqali yoritiladi. Natijada bola dunyoqarashi individual hodisa bilan bir qatorda ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, psixologik realizm bolalar adabiyotining tarbiyaviy ahamiyatini oshiradi. Bola ruhiyatining haqqoniy tasviri o'quvchida empatiya, o'zini anglash va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi. Bu jihat bolalar adabiyotining ma'naviy-estetik qiymatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Xudoyberdi To'xtaboyevning "Sariq devni minib" asarida "Hoshimjon devning yelkasida o'tirib, pastga qaradi.

Qo'rquv yuragini siqib kelayotgan bo'lsa-da, u o'zini bardam tutishga harakat qildi. "Men qo'rqmayman, men mardman!" deb ichida takrorladi. Shu payt u o'zining kichkina do'stlari haqida o'yladi: agar men qo'rqib tushib ketsam, ular ham qo'rqadi. Men ularga namuna bo'lishim kerak..." deya hayolidan utkazadi. "Sariq devni minib" — Xudoyberdi To'xtaboyev qalamiga mansub mashhur sarguzasht-fantastik asar. Qisqacha mazmuni: Asarda qishloq bolasi Hoshimjonning g'aroyib sarguzashtlari tasvirlanadi. U tasodifan sehrli sariq dev bilan uchrashib qoladi.

Dev Hoshimjonning tilagini bajo keltira oladigan, ammo ayyor va sinovli qudratga ega mavjudot edi. Hoshimjon dev yordamida bir zumda kuchli, mashhur va hammadan ustun bo'lishni xohlaydi. Sariq dev uni turli joylarga olib boradi, ko'rinmas qiladi, odamlarni yengishga yordam beradi.

Ammo har bir sehrli yordam ortidan muammo, pushaymon va kulgili holatlar kelib chiqadi. Hoshimjon oson yo'l bilan erishilgan yutuqlar haqiqiy baxt keltirmasligini anglay boshlaydi.

U mehnatsiz muvaffaqiyatning qadri bo'lmasligini tushunib yetadi. Oxir-oqibat, Hoshimjon sariq devdan voz kechadi va halol mehnat, bilim hamda aql bilan yashash eng to'g'ri yo'l ekanini anglab yetadi. Asarning g'oyasi bolalarni mehnatsevarlikka, halollikka, bilimga tayanishga, sehr va aldovga ishonmaslikka chaqiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotida psixologik realizm va bola dunyoqarashi uzviy bog'liq badiiy hodisalardir. Psixologik realizm bola obrazining ichki ruhiy holatini chuqur ochishga, bola dunyoqarashini esa tabiiy va hayotiy tarzda aks ettirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy o'zbek bolalar adabiyotida ushbu tamoyilning rivojlanishi asarlarning badiiy saviyasi va tarbiyaviy ahamiyatini oshirib, barkamol avlod tarbiyasiga muhim hissa qo'shmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Bolalar psixologiyasi" Sodiqova.O/ Toshboyeva.D
2. "Boshlang'ich ta'limda bolalar adabiyoti"
3. B.Jamilova/ G.Eshchanova
4. Ismoiljonova, N. Q. Hozirgi o'zbek nasrida bola psixologizmi badiiy talqini. – Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi jurnali 2025.
5. Bozaraliyeva, S. M. va Hakimova, Sh. A. Yolg'iz va ko'p bolali oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. – Chirchiq davlat pedagogika universiteti, 2025.
6. Shukurova, Sh. X. Bolalarda etnopsixologik xususiyatlarni shakllantirishning psixologik masalalari. – Jahon ilmiy-metodik jurnali, 2025.